UIT DE SCHRIFT

Veiligheid door belijden.

Zijt niet bevreesd; maar spreek en zwijg niet. Want Ik ben met u; en niemand zal de hand aan u leggen om u kwaad te doen.
Hand. 18 : 9 en 10.

Wat geeft ons grooter veiligheid: zwijgen of belijden?

Misschien zegt iemand: als het over veiligheid gaat, dan is die vraag niet moeilijk te beantwoorden.

Dan is alleen zwijgen een probaat middel. Want belijden brengt ons altijd in conflicten, ontketent den strijd, roept tegenstand wakker. En, als de boozen de overmacht hebben, kan belijden ons goed en bloed kosten; vele handen zullen ons grijpen om ons kwaad te doen. Daarom is het maar geraden, als ge uw leven liefhebt, als ge uw positie niet verliezen, uw werk niet kwijtraken wilt, zoo veel en zoo lang mogelijk te zwijgen.

Ga maar stil uw gang. Wees maar een voorbeeld voor anderen in handel en wandel. Het zit hem toch niet in het praten en preeken. Ook door niets te zeggen kunt ge getuigen. En al verzaakt ge dan misschien eenigermate uw roeping, daar staat tegenover dat ge uzelf en uw gezin veilig stelt tegenover het woeden der wereld.

Volgens deze opvatting zal ook de Kerk van Christus goed doen in deze bewogen tijden zoo weinig mogelijk van zich te doen hooren, — haar leden op te wekken in afzondering van de wereld te leven, en zich met haar zoo weinig mogelijk te bemoeien.

Hoe kalmer we ons houden, hoe minder de wereld last van ons heeft, en hoe minder wij van de wereld. Dan hebben we vrede en aangename rust, en kunnen onzen God dienen, vèr van al het aardsch gedruisch.

Toch is deze redeneering absoluut verkeerd. Hoe vroom men haar ook aankleede, zij komt neer op schandelijke verzaking van onze heilige roeping om Christus te belijden voor de menschen. Wij hebben een taak voor de wereld. Niet het minst voor de arme, dwaze wereld waar wij nu in leven. Spreek en zwijg niet. Wees niet bevreesd.

En wat de veiligheid betreft voor de geloovigen, en voor de Kerk van Christus, nu, die is er nooit en nergens waar gezwegen, maar alleen en uitsluitend waar beleden en gesproken wordt.

Toen Paulus in Corinthe over al den tegenstand der Joden mismoedig geworden was, ziende ook op het klein getal der bekeerlingen, en de woede der vijanden, is Christus hem in een nachtgezicht verschenen, en heeft hem opgewekt met alle vrijmoedigheid het evangelie te spreken.

Want Christus was immers mét hem, wie zou dan tegen hem zijn?

Dat belijden, blijmoedig en vrijmoedig afgelegd tegenover booze vijanden, zou vruchtbaar zijn voor de hoorders, maar tegelijk den prediker veiligheid geven. „Niemand zal de hand aan u leggen om u kwaad te doen".

Natuurlijk, we mogen van de speciale belofte aan Paulus te Corinthe geen generalen regel maken alsof nimmer eenige prediking, die Christus tot inhoud geeft, daadwerkelijk verzet zou wakker roepen.

Maar wel in dien zin, dat we nooit door verzwijgen van ons geloof ons veilig kunnen stellen, maar alleen door er voor uit te komen in het midden der wereld.

Al zouden alle menschen ons tegen zijn, wat kan het ons deren zoo Christus vóór ons is?

Met Immanuël zijn we altijd veilig. En Hem te belijden geeft vrede en rust. Wie Hem belijden zal voor de menschen, dien zal Hij belijden voor Zijn hemelschen Vader.

In die laatste belijdenis ligt onze eeuwige veiligheid gewaarborgd.

F. C. M.

KERKELIJK LEVEN

Geen onnoodige polemiek.

Tegen onnoodige polemiek wordt hier en daar gewaarschuwd.

Volkomen terecht.

Het „onnoodige" krijge nooit een eeredienst.

Maar met de opmerking zelf kunnen we eerst dàn winst doen, als we weten, wélke polemiek noodig, en wèlke niet-noodig is.

De vertrouwde kansel-termen over de waarde van één menschenziel, die in ongehoorzaamheid zou leven, kunnen ons bij dat onderzoek reeds een eind op weg helpen. Daarnaast de eisch der Schrift, dat wij den naaste, speciaal den allernaaste, niet gebrek mogen laten lijden. Ook niet als hij viel onder de doornen.

In „De Standaard" werd dezer dagen onder „Kerknieuws" een dergelijke opmerking overgenomen. Een lezer meende, dat zulke overname wel eens zou kunnen beteekenen, dat het politieke orgaan zou willen invloed oefenen op de polemiek in de kerkelijke samenleving. Ik geloof, dat die lezer zich vergiste. De „Standaard" is natuurlijk zóó wijs, dat het blad geen gedragslijn zou willen aanprijzen, waarvoor de propaganda zou neerkomen b.v. op een verzoek, tot de kèrkelijke pers gericht, om toch vooral haar Staatkundig-Geref. lezers te waarschuwen tegen de heldere, zaakkundige, en o.i. noodzakelijke polemiek, welke de politieke leiding, nog wel in algemeene zendbrieven (als van den heer R. A. den Ouden) voert tegen Staatkundig-Gereformeerden, en dergelijke. Ons blad denkt er tenminste niet aan, de rubriek „Uit het politieke en sociale leven" te misbruiken om stemming te maken tegen de opvatting, die „De Standaard" blijkt te hebben van de practische gehoorzaamheid inzake de verdediging van de waarheid. Wij zijn niet zoo hoogmoedig, te meenen, dat „De Standaard" ons zou willen verbieden op òns erf, wat het blad zélf in den naam van het evangelie noodzakelijk acht op eigen erf. De tien geboden gelden voor àlle „terreinen"; politiek èn kerkelijk.

Zie voorts, inzake de vaagheid en practische nuttelooshèid van het begrip „onnoodige polemiek" onze opmerkingen over de remonstrantsche spreuk: eenheid in het noodige, vrijheid in het niet-noodige (of onzekere), in alles de liefde. Geen onnoodige dingen: da steh' ich nun, ich armer Tor, und bin so klug noch wie zuvor.

K. S.

De kerk in het slop.

De tijden zijn voor de „kerk" niet gunstig. Er waait een anti-kerkelijke wind. En duizenden zien de kerk liefst verdwijnen in een slop. Dan is zij, met haar vraagstukken, haar oplossingen, haar resoluties, haar vermaningen, haar appèl op het christelijk geweten, voorloopig veilig opgeborgen. In het Stichtelijke Slop. In het Hofje der Propaedeuse op een Goeden Stichtelijken Dood. Men weet, dat in sloppen en hofjes het Groote Verkeer niet toegelaten „is" (om den stijl van de Nederlandsche Posterijen te volgen).

Dat laatste is nu nèt, wat velen bedoelen. Waar het Verkeer raast, dáár komen de menschen, die tobben over de vraag, hoe zij zullen lèven. Het slòp, mitsgaders het hòfje, — dáár zitten, en hurken zij, die zich zoetjes aan praepareeren op het stèrven. En ieder heeft zoo zijn toepasselijk beroep. —

Geen wonder, dat overal, waar de luthersche kerk-idee van de kerk als Heils-anstalt de geesten heeft laten indommelen, die kerk-in het slop-idee ingang, en haar matte verdediging, gevonden heeft.

Geen wonder ook, dat in een tijd, waarin het calvinisme door zoovelen in studie genomen wordt, op zoo'n manier, dat ieder voor zich zelf alleen en voor zijn eigen bepaalden levenskring alleen fragmentarisch de calvinistische „beginselen" ontdekken en toepassen wil, dat in zulk een tijd, zeg ik, die luthersche kerk-idee langzaam maar zeker tot een ongeformuleerd dogma wordt verheven.

* * *

Want langzamerhand gaan wij dien kant op. Wij zijn ook zoo hópeloos moe.

Zoek zelf de voorbeelden maar.

In de politiek hebben wij goedbedoelende leiders, die zeggen: op ons politieke terrein houden wij den naam van Calvijn hoog. Maar voorts kennen wij nog àndere „terreinen", b.v. het kerkelijke, waarop wij strikte neutraliteit betrachten. Dat kan ook best. Laat de kerk ons zeggen, ieder in eigen Zondagsche samenkomst, hoe wij de gewisse kenmerken des geestelijken levens in ons binnenste kunnen vinden, om straks, als 't uurtje slaat, op goeden grond te kunnen hopen, uit te zullen rusten in Abrahams schoot.

In de kunst hebben wij goedbedoelende leiders, die zeggen: op ons aesthetisch terrein zoeken wij naar calvinistische normen. Mooi werk, vindt U ook niet? Maar voorts kennen wij nog àndere terreinen, b.v. het kerkelijke, waar wij strikte neutraliteit betrachten. Laat de kerk.... en wat daar verder volgt.

In de wetenschap hebben wij goedbedoelende leiders, die zeggen: op ons wetenschappelijk terrein zoeken wij naar calvinistische beginselen; wij zijn al aan het confereeren over den tijd der voorloopige formuleering. Noodzakelijk werk, nietwaar? Maar voorts kennen wij nog àndere terreinen, b.v. het kerkelijke, waar wij.... en wat daar verder volgt.

In het sociale verkeer, de maatschappijleer, hebben wij goedbedoelende leiders, die zeggen: op ons terrein..... och, vul nu verder het refrein weer in.

En nu de stomme klap op dezen vochtigen vuurpijl: óók in de kerk, bijgenaamd: het huis Gods, gemeente der eerstgeborenen, pilaar en vastigheid der waarheid, hebben wij goedbedoelende leiders, die zeggen: voor het opvullen van onze preeken bewaren wij de calvinistische dogma's. Mooi werk, niet waar? Maar voorts kennen wij nog àndere terreinen, b.v. het politieke, aesthetische, wetenschappelijke, sociale, waar wij een strikte neutraliteit betrachten. Laat de „kerken" maar zeggen, ieder aan eigen leden, hoe die leden de gewisse kenmerken des geestelijken levens in hun binnenste kunnen ontdekken. Daar hebben zij gewis tot hun dood toe werk aan. Laat hen zóó — want dat is toch wel ernstig — zich dadelijk zetten met het gezicht naar het kerkhof, om straks, als 't uurtje slaat, op goede gronden te „mogen" hopen, straks uit te zullen rusten in Abrahams schoot.

Zoo hebben wij ieder ons afgebakend „terrein" des levens. De kerk heeft zelfs het stichtelijkste terrein te bewerken gekregen. Haar werd dàt „terrein" ter „bearbeiding" toegewezen, waarop de techniek des christelijken stervens wordt gedoceerd. Geestelijke euthanasie — pas op, dat ge daar geen kwaad van zegt.

En ieder op eigen terrein reciteeren wij: geen duimbreed is er, waarvan Christus niet zegt: mijn.

Nu geven wij aan iederen groep-leider van die mooie spreuk van daarnet gecalligrafeerde teksten mee, om op ZIJN terrein uit te deelen. Wij houden van de decentralisatie. Ieder mensch — de politicus, de kunstbroeder, de professor, de socioloog, de dominee — ieder heeft zoo zijn eigen sector. En wie zou ALLE terreinen kunnen overzien? Dat gaat niet, dat gaat niet. Geen duimbreed is er, waarvan Christus, aller Koning, niet zegt: mijn! Maar Hij schijnt dat niet anders, dan in sectievergaderingen te zeggen. Ja, er mòèt wel een „breed" verband zijn, waarin deze hemelsche Kurios (verhoogde Heer) ons èrnst beveelt te maken met die naasting van àlle „terreinen" voor Hèm, maar, nu ja, het staat toch eigenlijk niet aan òns, daaraan te beginnen, concreet, vandaag. Dat is staan in „eigen kracht". Het riekt zelfs al naar eigen-kracht-vertoon, daarover ietwat duidelijk, en toepasselijk, te willen prâten. Een dominee, die wekelijks in zijn kerkbode mechielp, om een scheur in de kerk weer open te rijten, schreef mij dan ook eens, dat ik daar nu maar vrede moe hebben moest; want de eenheid van de schapen, en van den schapenstal, dáár zou „Jezus" straks wel voor zorgen. Men weet immers, dat wij eschatologisch behooren te spreken.

* * *

Maar inmiddels zitten wij — mag ik het ietwat on-netjes zeggen? — leelijk in de misère. In de misère van een algemeene spraakverwarring. We hebben ieder onzen eigen sector des „levens" te bewerken gekregen. Dus werkten we daarin straks lòs van elkander. We werden zoo al meer individualistisch, of snobistisch, of sectarisch. En nu komt het àller-ergste nog: wij profiteeren nu in onze algemeene spraakverwarring nog van wat wij houden voor de gunst der tijden. De „laatste dagen zijn op ons gekomen", zoo sprak de boetredenaar zeer stichtelijk; er vielen tranen. Moskou, hoorde ik zeggen. „De einden der eeuwen zijn op ons gekomen", zoo vervolgde hij. Rillingen. Rusland[1]). Maar wij samen laten nu de zaak hier vlak naast de deur maar liggen. Zulks dan vanwege — ik zei het toch al? — vanwege de gunst der tijden. Der làatste tijden dan nog wel. Dit is die „gunst": dat de Bijbel àf is. Was hij niet af, dan zou er nog kans op zijn, dat spraakverwarring, babylonische spraakverwarring, ook met gezàg zoo héétte in den mond van één of anderen profeet. Dat zij door hem opzettelijk zoo genóemd werd. Maar kijk, dáár hebben wij nu zoo geen last meer van. Wij noemen nu de dingen naar de laatste mode. En daarom noemen wij onze spraakverwarring: verdraagzaamheid.

En als nu iemand de kerk, die, bedeesd en in christelijke bescheidenheid, al haar luid-sprekers uit haar op de straat uitziende vensters weggenomen heeft, en die, om de politieke, en aesthetische, en wetenschappelijke, en sociale buren van dezelfde straat toch maar niet met haar grammophoonmuziek te hinderen, haar wanden dik bekleed heeft om het geluid te dempen en alleen te reserveeren voor puur-intern gebruik, als nu iemand, zeg ik, die kerk bewegen wil, om in Gods naam (hij vloekte heusch niet) haar ramen weer open te zetten, en „haar stem te verheffen met macht" naar de politieke, aesthetische, wetenschappelijke en sociale buren toe, dat zij het hóóren, en daarna ook alzoo dóén, dan krijgt hij een verdraagzaam onverdraagzaamheidje te hooren. „De stem verheffen met macht"? Man, dat is een introetekst voor dominees. En een motto, om manifesten voor den vrede er door te krijgen; — mits die „stem" der kerk dan haar „macht" ontleene aan de jongste stem des volks. „Pilaar en vastigheid der waarheid" wezen? Maar, dat is een tekst om een opleidingsstrijd mee te beslechten, op kerkelijk terrein, alzoo. Veel verder brengt die tekst u niet.

* * *

Wij gaan dus in sectoren werken. Werken, niet eens aan een toren van Babel, maar slechts aan een sierlijk grafmonument, ter eere van den nog nader aan te wijzen Gelukkigsten (succesvolsten) Soldaat van ons dagelijks wisselend Leger des Heils. Dit Leger heeft zeer vele afdeelingen, o.m. een politieke, aesthetische, wetenschappelijke, so-

ciale, kerkelijke. U houdt misschien niet van dien naam: Leger des Heils? En meesmuilt iets van „methodisme"? Maar U moet niet zoo'n brombeer zijn. Hoe kan ons Leger methodistisch zijn? Moet U weten, nota bene, dat elke sector zijn eigen methodes vaststelt, en dat de reglementen dagelijks kunnen gewijzigd worden.

Wij werken. Ook wij, kerk-menschen werken. Netjes in het gelid. We werken aan het Schoone Grafmonument van den Sector-commandant, die ons na verloop van tijd het meest zal imponeeren. Het kan een mandataris van den Volkenbond wezen, of een Groote Jeugdpreeker, een Sociaal Behoeder. En, wie weet, hoe een koe een haas vangt? — het zou ook wel eens een Ontroerende Prediker kunnen zijn, uit een of andere „kerk".

* * *

Wij werken aan ons kunst-stuk: het grafmonument, waarop de Daden zullen zijn vermeld van den komenden Lieveling-van-allen-die-van-goeden-wille-zijn. En als er een lastige Mozes komt, die ons van dit graf-teeken-bouwen voorbarig verlòssen wil, dan zullen we het wel eens aan de groote klok hangen, dat hij al te warm bloed heeft.

* * *

En intusschen hebben wij voor de „kerk" een rustig huisje in een fraai-aangelegd-hofje aangekocht. Onze broeders-van-de-kerk zijn wat ouwelijk: die mogen de tichelsteenen in hun hofje bakken. Ze worden wat gespáárd. Ze bakken, ze werken, ze sloven zich af. En wéten hun plááts, Kyrieleis, Morituri te salutant — op weg naar het Stichtelijk Hofken. De kerk moet naar het Hofje toe. Zij moet ons niet leeren léven; leeren stérven, dat is schóón genoeg. Een acte van bekwaamheid wilt U zien? Wel, let eens hierop: in een anderen levens-sector vallen soms Ongehoorzamen in ongenade, vanwege openbare overtreding tegen de Tien Geboden. Maar dat vonnis geldt alleen dan voor dien anderen sector. In de kérk zijn die Ongehoorzamen dadelijk welkom, als ze maar goed het kerk-werk kunnen doen: leeren, hoe men sterven moet. O wee, daar had ik me haast versproken: leeren, hoe men wándelen moet. Omgekeerd: die in de kerk bij ons in ongenade vallen, sòms, vanwege een overtreding der Tien Geboden, publiek, en hardnekkig, die zijn straks weer welkom in de politiek, of in de kunst, de school, de sociale actie. Als ze b.v. goed propaganda-werk kunnen doen. Wat zou er ook tegen zijn? De kerk moet internaat zijn: naar buiten gelden haar reglementen niet. Ook niet hun grondgedachten. Een dominee dient actueel te preeken, maar dat wil zeggen: laten merken, dat je het laatste nieuws gelezen hebt, „als dominee zijnde", en dat je een modern vers weet te waardeeren. Voorts moet de preek gaan over deze vraag: hoe word ik zalig? Mijn zaligheid beteekent: dat ik straks er niet-buiten-blijf. Eischen voor DIT leven? U bedoelt: het leven van de straat, de school, de kunst, den roman, de tegen úw kerk bij God twistende andere kerk? Wees toch wijzer, — ik bedoel — stichtelijker. Een goeie dominee moet een preek houden over de kenmerken des geestelijken levens; en moet dat zóó doen, dat alle orthodoxe kerken daar „genoegen" in kunnen hebben. En voorts levere hij meditaties op bestelling. Op één conditie: ze moeten niet concreet worden in de aanspraak van de werkers van een anderen sector. D.w.z. geen concrete toepassing maken, uit de belijdenis. Belijdenissen zijn per slot van rekening maar theologie. En theologie is maar één van de vijf faculteiten. De vaderen zeiden wel, dat de belijdenis juist voor álle faculteiten, álle groepen gold, maar dat was dan ook hun confessionalisme. Derhalve: geen concrete toepassing buiten de liturgie der geestelijke euthanasie om! Toepassing maakt men alleen in een préék. En dáár is de toepassing: slopjes-toepassing. Dat wil zeggen: een zacht geprevel, van wie den rug naar het leven keerde, en met doffe oogen zoekt den onontkoombren dood. „Twist met mijn twisters, Hemelheer". Exegese? Slop-jes-exegese: de twister is „d'n booze". D'n booze nu heeft geen vleesch en beenen; de twister daarom ook niet. Mijn „twister" schreef pas een móóie meditatie: ik moet zeggen: het was flink, en een ernstige vermaning aangaande de dingen, die onder ons gemeene zekerheid hebben. Hij schreef dus niet áls twister van mij. Dat is knap. „Doe mij recht, o God", — doorzoek mij, of bij mij een schadelijke weg zij; en leid mij op den eeuwigen weg? Exegese? Slopjes-exegese: die eeuwige weg staat in Comrie, of in Smytegeld, of in Van der Groe beschreven. Dat heeft niets te maken met kerk-scheur-redevoeringen, of met schoolbesturen, krant-redacties, kerkverbrokkeling, aesthetische Christus-verachting, cultureel humanisme, wetenschappelijke beginselstudie, politiek pragmatisme. Laat ieder in zijn eigen sector blijven, en ieder Zondags naar zijn eigen kerkje gaan; en nimmer praten over eigen isolement. En laat ons nog eens hooren, wat Boston zeit, of Stanley Jones. En dan een paar mystieke dingen zeggen. En vooral goed onthouden, dat wij tégen het piëtisme zijn. En dat alle terreinen moeten worden opgeëischt.

En dat er een man is geweest, die ons een mooi woord geleerd heeft: an sich. Dat klinkt zoo netjes. An sich. An und für sich.

* * *

Kyrieleis. Heere, behoud ons: wij vergaan. Wij durven over Moscou praten en naar Genève telegrafeeren. Maar we durven verder HIER niet veel.

Ook eischen wij niet veel.

Wij vinden het goed, als onze vonnissen niet meer geteld worden dan elk seniel krakeel — in 't hofje. Wij rékenen er niet op, dat het straatverkeer er één moment ook maar mee rékent. Het hofje eischt niet veel voor zich. En wij vinden het heel gewoon, dat er steeds meer van onze hofjes komen; wie dan in het ééne lastig wordt, kan in het andere best terecht. Wij gunnen hem het beste. Zijn heil wordt óveral verzorgd, en op denzelfden voet. De pap, waarmee men overal het mystieke eeuwig leven van de zielen voedt, is makkelijk bereid: daar komen zoo geen kwèsties bij te pas. En onze belijdenissen, die zijn intern bedoeld. Dat is te zeggen: voor ons hofjes-internaat. Wij, oudjes, zullen de ramen wel dicht doen. Dan hooren wij de auto's niet, die op de straat zoo hevig toet'ren. En dan hooren de buren niet, dat wij een oud liedeken afdraaien van onzen lieven Heere, op ònze grammophoon, een ander hof-mensch op de zijne. Terwijl het léven bruist — daarbuiten op de straat.

Kyrieleis. K. S.

[1]) Dit ziet niet op een bepaald persoon.

Organist en Eeredienst.

Onder dezen naam verscheen nr. 1 van het nieuwe officiëele orgaan van de vereeniging van organisten der Gereformeerde Kerken. Het bestuur van deze vereeniging bestaat uit: D. N. J. v. d. Paauw, Voorzitter, Hofstedestraat 51b, Rotterdam-W.; Drs Joh. Luijkenaar Francken, Secretaris, C.P. Tielestraat 39a, Rotterdam-W.; en W. A. Houtman, Penningmeester, Singel 116, Schiedam. Postrekening 117808. Haar Statuten en Reglement geven we hier:

Art. 1. Naam, zetel en duur.

De Vereeniging van Organisten der Gereformeerde Kerken is gevestigd te Rotterdam en is aangegaan voor den tijd van 29 jaar en 11 maanden, te rekenen van den dag der oprichting, 14 Februari 1931.

Art. 2. Grondslag.

Als grondslag aanvaardt de Vereeniging den inhoud van de Heilige Schrift, zooals die samengevat wordt in de belijdenisschriften der Gereformeerde Kerken in Nederland.

Art. 3. Doel.

Doel is, bevordering: a. van al hetgeen, waardoor de organisten, bij juiste opvatting van den openbaren Eeredienst, mede kunnen werken aan een goede verzorging van het muzikale gedeelte daarvan; b. van al wat het peil en de waardeering van het orgelspel in het algemeen ten goede kan komen.

Tot aansluiting wekken we zeer gaarne op; deze vereeniging kan het kerkelijk leven zeer bizonder dienen.

Jaarboek Gereformeerde Kerken.

Het Jaarboek der Gereformeerde Kerken voor 1932 is eenige weken geleden bij de firma Oosterbaan & Le Cointre te Goes verschenen. Redacteuren zijn dr J. C. Rullmann, die zijn kerkelijk overzicht, ook dezen keer, kort, saamvattend, en objectief geschonken heeft, en ds K. Schilder. In onderdeelen van de statistiek kunnen misschien hier en daar onjuistheden ingeslopen zijn, maar het is voor uitgevers en redactie een troost, dat zij daar dan, stèl, dát het zoo is, niets aan kunnen doen. Over het algemeen echter zal ook deze betrouwbare gids in ons kerkelijk leven welkom zijn. De uitgevers hebben door een nieuw lettertype te bezigen het geheel verfraaid. K. S.

LITERATUUR EN KUNST

„Om Vaders plaats", door D. Hogenbirk.

Van Ds D. Hogenbirk, den Schrijver van „Neveldijk", „Dienstbaren en Vrijen", „De Freule", is een nieuw boek verschenen: „Om Vaders plaats".[1]) Deze eene zin is ter introductie voldoende.

Wie de genoemde boeken of één ervan kent, weet meteen, wat het nieuwe zal zijn: Hogenbirks werk heeft èn in zijn inhoud èn in zijn vorm een zóó specifiek karakter, dat men onmiddellijk dat beeld voor de aandacht heeft, zoodra men een nieuwe proeve ervan ziet.

„Om Vaders plaats" is inderdaad weer volkomen een boek in het Hogenbirk-genre: 't gaat weer over de bevindingsmenschen en hun bekrompen vroomheid en zelfs is de plaats van handeling dezelfde als in „Dienstbaren en Vrijen": het dorp Horstwijck.

Al dadelijk met het eerste hoofdstuk zijn we midden in de Horstwijcksche mentaliteit, bij de ontmoeting met Barend, den kleermaker-lijkbidder en zijn vrouw Dieuwertje en op den omgang, dien we met hem maken langs de menschen, om het overlijden aan te zeggen van den rijken Geurt Habbes en den armen Wout van Boven. De „godsdienstigheid" roert zich bij en rondom die „twee lijken" heftig. Maar dan vordert de Auteur onze verdere aandacht op voor den laatst-genoemde, voor Wout. Hij teekent hem als een eenvoudige, niet rijk aan de termen der godsdienstigheid, niet gedecoreerd met ervaringen en diepe inleidingen; zelfs niet één „woordje" heeft hij op zijn sterfbed ten bate van de keurende godsdienstigheid gezegd. De dominee echter, die Wout jaren heeft gekend, weet, dat ondanks het woorden-looze en eenvoudige, het leven van den man een nabij-God-zijn is geweest en de lezer, die iets van Wouts geestelijke ontwikkeling heeft meegemaakt, weet dat ook. Twee kinderen laat hij achter, een meisje, Trui, en een jongen, Teun. De moeder mikt niet hoog, evenmin als de meeste Horstwijckers, maar ze heeft één ideaal: haar kinderen groot te brengen in de lijn, die Wout zou hebben gevolgd. De godsdienstigheid heeft daar wel dierbare critiek op, maar „het portret van Wout" (de herinnering die ze heeft aan zijn gewijd-aandachtig zitten in de kerk) inspireert haar.

Deze kinderen worden nu de eigenlijke hoofdfiguren van het boek. En in deze twee hoofdfiguren is de strekking gevat.

Want we zien deze ontwikkeling.

Trui, onder de zoete prediking van dominee Zwamstra uit het naburige Plaswijck en door den omgang met een keuster van „zielsecuzame meditatiën", wordt op haar vier-en-twintigste levensjaar „krachtdadig omgezet", „kennelijk veranderd", zoodat ze „in haar eerste liefde verkeeren" mag. Die eerste liefde openbaart zich daarin, dat ze met snijdende woorden te keer gaat tegen de „ingebeelde" vroomheid van de „kerkmenschen", tegen de onveranderde harten van den dominee, haar moeder en alle andere menschen, die niet als zij, de „innige schrijvers" verdraaien en verhaspelen naar hun geestelijken waanzin. Straks komt deze „bruid Christi" zich op te sluiten in het „klooster des huwelijks", als de weduwnaar Zoetekouw uit Plaswijck haar trouwt en dan verschijnt ze alleen maar van tijd tot tijd in Horstwijck, om in die geestelijke woestijn de stem der waarschuwing te verheffen.

Teun, de zoon, is, precies andersom, een ietwat sullige jongen, die eigenlijk niet veel kan en niet veel kent. Een ambacht kan hij niet leeren en een catechismus-antwoord kan hij niet onthouden. Op verre na vermag hij de geestelijke ervaringen van Trui niet te peilen. Maar 's Zondags wordt hij nooit gemist op vaders plaats in de kerk en met zijn, ach zoo beperkt, verstand denkt hij na over wat hij daar hoort en daar begrijpt hij wèl iets van. De dominee preekt herhaaldelijk voor hem, dat voelt hij wel, en in zijn uit volle borst meezingen (Hendrik van den smid, die voor ondermeester leert, lacht hem er altijd om uit, want van wijs en maat weet Teun niet) toont hij het woord van den prediker ook wel te hebben verstaan in zijn troost. Toch is deze Teun altijd een bekommerde ziel. En zoo zien we hem het heele boek door, eerst in het huis van zijn moeder, straks, als hij na haar dood met een in het geheel niet bij hem passende weduwe een onberaden huwelijk heeft aangegaan, als kwalijk gedulde thuisligger in haar huis.

Veel geestelijke zwarigheden heeft hij te doorworstelen en Trui, die hem zoo nu en dan onder handen neemt, maakt het hem niet makkelijker. Maar op vaders plaats in de kerk krijgt hij dikwijls weer moed en troost en ook de dominee weet hem wel eens op te beuren. Het kruis van zijn leven, zijn verkeerd huwelijk en de plagerijen van zijn onbehouwen stiefzoons, verdraagt hij met groot geduld: zijn gedachten zijn bij andere dingen en ook als hij door een val maandenlang ziek ligt is hij bezig, op zijn eenvoudige, onbeholpen manier met de eeuwige dingen. Tusschen twijfel en zekerheid wordt zijn ziel telkens geslingerd, maar ten slotte heeft hij toch zooveel vrijmoedigheid, dat hij den duivel pareert met een definitief: „Je komt wat te vroeg, kameraad, kom eens terug als je durft, wanneer ik de woestijn door ben..."

* * *

Om Trui en Teun draait dus heel de inhoud van het boek en dan staat van die beiden Teun zeer beslist in het middelpunt.

Dat nu is het andere in het boek, dat wat het, bij alle uiterlijke gelijkheid, toch van „Neveldijk" en „Van Dienstbaren en Vrijen" intrinsiek doet verschillen.

In deze beide boeken toch was de overheerschende toon die van de striemende critiek. De afbraak van den geestelijken hoogmoed, van het onwaarachtige en on-vrome der bevindelijkheid was volkomen. Er bleef niets van over. Zooals door den storm een wrak getimmerte tegen den grond wordt gebezemd, zoo lag de Neveldijksche en Horstwijcksche godsdienstigheid neergezweept. Deze critiek was zeker geestig, — niet het minst door den vorm, — verdiend ook, maar ze liet toch iets onbevredigends na. In deze boeken werd, bij al hun qualiteiten, gemist de opbouw, de teekening, tegenover de dwaze godsdienstigheid, van het gezond en vruchtdragend geestelijk leven. De atmosfeer was er koud, en de stemming van den lezer bleef kil, omdat de verwarmende liefde ontbrak.